

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף סח

השוחט בהמה ונמצא בתוכה וולד, הרי הוא מותר באכילה ללא שחיטה בין אם הוא חי או מת, לפי שהוא נותר בשחיטת אימו. דין זה נקרא 'בן פקועה'.

פרק רביעי. משנה: בהמה המקשה לילד: בהמה המקשה ללדת בשעת שחיטה, והוציא העובר את ידו מחוץ לרחם והחזירה לתוך הרחם לפני שחיטת אימו, מותר באכילה (- הגמ' תבאר מה מותר).

הוציא את ראשו אע"פ שהחזירו הרי זה כילוד: אם העובר הוציא את ראשו, אפילו אם החזירו לפני שחיטת אימו, הרי זה כאילו כבר נולד, ואין שחיטת אימו מתירה אותו באכילה.

חותך מעובר שבמעיה מותר באכילה: אם חתך מהעובר שבתוך רחמה של הבהמה והשאיר את החתיכה בתוך הבהמה, הרי הוא נותר בשחיטתה.

מן הטחול ומן הכליות אסור באכילה: אבל אם חתך מהטחול והכליות של הבהמה והשאיר את החתיכה בתוך הבהמה אין הם ניתרים בשחיטתה. [המשנה אמרה דווקא טחול וכליות, לפי שהבהמה לא נטרפת בכך].

זה הכלל, דבר שהוא חלק מגופה של הבהמה (כגון טחול וכליות) ונחתך, אינו נותר בשחיטתה, ודבר שאינו חלק מגופה (כגון עובר) נותר בשחיטתה.

נמרא: אמר רב יהודה אמר רב: מה שאמרה המשנה 'בהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו והחזירו מותר באכילה', הכוונה שהוולד מותר באכילה, אבל האבר עצמו שיצא החוצה אסור באכילה, כיון שהוא יצא חוץ למחיצתו לפני שחיטה (ואפילו שהחזירו לפני השחיטה אין זה מועיל להתירו). והטעם הוא, לפי שנאמר "וּבָשָׂר בְּשֵׁדָה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ", ומכאן לומדים שבשר שיצא מחוץ למחיצתו לאוויר העולם (- "בְּשֵׁדָה") נאסר, שהרחם הוא המחיצה שלו להתירו בשחיטה, וכיון שיצא לפני שחיטה דינו כטריפה.

קושיא: תנן: למדנו במשנתנו - 'בהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו והחזירה מותר באכילה'. לכאורה כוונת המשנה שהאבר מותר באכילה!

תירוץ: לא, אעובר: כוונת המשנה שהעובר מותר באכילה ולא האבר, והחידוש הוא שאנו לא מחשיבים את העובר כאילו הוא כבר נולד בגלל שהוציא את ידו החוצה, אלא למרות שהוציא את ידו דינו כעובר וניתר בשחיטת אימו (חוץ מהאבר שהוציא).

קושיא: אי אעובר מאי איריא החזירו, אפילו לא החזירו נמי!? אם כוונת המשנה שהעובר עצמו מותר, א"כ מדוע היא אמרה 'הוציא העובר את ידו והחזירה', והרי אפילו אם לא החזירה הוא מותר, כפי שנלמד לקמן מהפסוק "וְכָל בְּהֵמָה... בְּבִהְמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ", דהיינו שמה שנמצא בתוך הבהמה תאכלו, וזה כולל את העובר שנמצא בתוך הבהמה.

תירוץ: הוא הדין: אכן גם אם לא החזירו העובר עצמו מותר, אלא אגב שהמשנה אמרה בסיפא 'הוציא את ראשו אף על פי שהחזירו הרי זה כילוד' לכן היא אמרה גם ברישא 'החזירו'.

קושיא: וסיפא מאי קמשמע לן? ומדוע בסיפא אמרה המשנה 'אף על פי שהחזירו'?

תירוץ: זכיון דיצא ראשו הויא לה לידה: וכבר לא מועיל שיחזיר את ראשו.

קושיא: תנינא: והרי כבר למדנו זאת במשנה במס' בכורות - איזהו בכור לנחלה ואינו בכור לכהנים? כלומר איזה בכור נוטל פי שנים בנכסי אביו (כדין כל בכור) אבל לא צריך לפדותו בחמש סלעים (= בכור שנולד לישראל צריך לתת לכהן 5 סלעים, וזהו 'פדיון הבן')? זהו הנולד לאחר גִּפְּל (= עובר שלא כלו חודשיו), שמצד אחד הוא בכור לנחלה ונוטל פי שנים אבל מצד שני אינו 'פטר רחם' ולכן לא צריך לפדותו. ואף על פי שיצא ראשו של הנפל בעודו חי והחזיר את ראשו, ואח"כ יצא אחיו, או עובר שהיה בן ט' חדשים וכשיצא ראשו היה מת ואח"כ נולד אחיו, הרי אחיו בכור לנחלה אבל אינו בכור לעניין פדיון הבן. ע"כ המשנה שם.

הגמ' מבארת את הקושיא:

טעמא דראשו מת, הא ראשו חי הבא אחריו בכור לנחלה נמי לא הוי: משמע שרק בגלל שהעובר בן ט' חדשים ראשו היה מת לכן אחיו בכור לנחלה ולא הוא,

אבל אם הוציא את ראשו כשהיה חי הרי שאפילו אם החזירו אין אחיו שיצא אחריו בכור לנחלה (ובוודאי שאינו בכור לפדיון). נמצא שהוצאת הראש נחשבת ללידה, וא"כ קשה מדוע משנתנו היתה צריכה להשמיע לנו את זה בסיפא אחרי שכבר למדנו זאת מהמשנה במס' בכורות.

וכי תימא אשמעינן באדם וקא משמע לן בבהמה: ואם תתרץ שהמשנה בבכורות משמיעה לנו שלגבי אדם יציאת ראשו נחשב כנולד, ומשנתנו משמיעה לנו זאת לגבי בהמה,

וזאת משום **אדם מבהמה לא יליף, דאין פרוזדור לבהמה:** כלומר צריך את שתי המשניות לפי שאדם לא יכול ללמוד מבהמה, משום שבהמה אין לה פרוזדור לפני בית הרחם שלה, והוא גלוי, וברגע שהראש יוצא לידתו ניכרת, אבל אשה אין הרחם שלה גלוי, לפי שהירכים שלה יוצרים כמין פרוזדור, ואין יציאת הוולד ניכרת בבירור עד שיצא רובו, והיה מקום לומר שלגבי אדם אין יציאת ראשו נחשבת ללידה.

ובהמה מאדם לא ילפא, דחשיב פרצוף פנים ידיה: וכן בהמה לא יכולה ללמוד מאדם, לפי שצורת פרצוף הפנים של האדם היא חשובה, ולכן יציאת הראש נחשבת ללידה, אבל צורת פרצוף הפנים של בהמה אינה חשובה, והיה מקום לומר שיציאת הראש לא נחשבת ללידה.

נמצא שאולי אפשר לתרץ שצריך את שתי המשניות כיון שאדם לא יכול ללמוד מבהמה, ובהמה לא יכולה ללמוד מאדם, וע"פ זה אפשר לתרץ את רב שאכן הרישא נכתבה אגב הסיפא, ובסיפא יש חידוש שיציאת ראש של בהמה נחשבת ללידה.

אבל זה אי אפשר לומר!

הא נמי תנינא: שהרי כבר למדנו זאת במשנה לקמן (עז). - שליה של בהמה שיצאה מקצתה, אסורה באכילה, ואפילו מה שהיה בפנים בשעת שחיטה אסור באכילה, והטעם הוא לפי שהשליה היא סימן וולד באשה וסימן וולד בבהמה, ויש לחשוש שמא באותה מקצת של שליה שיצאה החוצה היה הראש, ונמצא שראשו של העובר יצא החוצה ודינו כנולד וכולו אסור באכילה, לפי שכל גופו הולך אחר הראש. ע"כ המשנה שם.

נמצא שאנחנו כבר יודעים מהמשנה לקמן שיציאת ראש של בהמה נחשבת ללידה, וא"כ חזרה הקושיא מדוע צריך את הסיפא של משנתנו.

הגמ' ממשיכה לבאר את הקושיא:

אי אמרת בשלמא 'החזירו' דרישא דוקא, תנא סיפא אטו רישא: אמנם אם תאמר שדברי המשנה ברישא 'הוציא העובר את ידו והחזירה' באים להתיר את האבר עצמו באכילה (ושלא כדברי רב), נמצא שיש חידוש ברישא שדווקא אם החזיר את ידו היד מותרת באכילה, ומוכן שהסיפא נכתבה אגב הרישא למרות שאין בסיפא שום חידוש.

אלא אי אמרת לא דרישא דוקא ולא דסיפא דוקא, למה ליה למתנייה כלל: אבל אם נאמר שדברי המשנה ברישא 'הוציא העובר את ידו והחזירה' באים להתיר את העובר ולא את האבר (וכדברי רב), לפי שהחזרה לא מועילה להתיר את האבר, נמצא שברישא 'החזירה' הוא לאו דווקא (= שהרי גם אם לא החזירה העובר מותר), וגם הסיפא 'הוציא את ראשו אע"פ שהחזירו' הוא לאו דווקא (= שהרי אנו יודעים זאת כבר מהמשנה לקמן לגבי שליה), א"כ קשה מדוע המשנה בכלל כתבה זאת? **נמצא שקשה על רב!**

תירוץ: לא, לעולם אעובר: ובאמת כוונת המשנה שהוולד מותר באכילה, וכדברי רב, ומה שהקשינו שא"כ מדוע המשנה אמרה שהחזיר את ידו, זו אינה קושיא, לפי שהמשנה באה להשמיע לנו שאם לא החזיר את ידו לפני השחיטה צריך להניח את החלק שבפנים לצד החיצון ולחתוך אותו ולזרוק אותו, לפי שמקום החתך שהוא בין המקום הפנימי לחיצוני אסור באכילה, משום שהוא עומד על שפת הרחם, ואין זה בכלל ההיתר של "וְכָל בְּהֵמָה... בְּבִהְמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ" (= מה שנמצא בתוך הבהמה תאכלו), שהרי אינו בתוך הבהמה. אבל אם החזיר את ידו לפני השחיטה אינו צריך לחתוך לצד פנים, אלא יכול לצמצם ולחתוך רק את החלק שיצא החוצה, ומקום החתך מותר, לפי שהוא בכלל ההיתר של "וְכָל בְּהֵמָה... בְּבִהְמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ", וכן הוא לא נאסר מצד שיצא 'מחוץ למחיצתו', שהרי הוא לא יצא מחוץ לרחם.

ת"ש, בהמה המקשה לילד וכו': אם הוציא העובר את ידו והחזירה, ואחר כך שחט את אמו, מותר באכילה. אבל אם קודם שחט את אמו ואחר כך החזיר העובר את ידו, אסור באכילה.

ואם הוציא העובר את ידו ובעל הבהמה חתך את היד ואח"כ שחט את אימו, יש חילוק בין היד לעובר. היד החתוכה שנמצאת בחוץ אסורה משום אבר מן החי, וגם טמאה (כי אבר מן החי טמא כמו נבלה). ואילו העובר הנמצא בפנים (בתוך הבהמה), טהור ומותר באכילה.

ואם קודם שחט את אמו ואחר כך חתך את היד שבחוץ, לדעת רבי מאיר כל הבשר של הבהמה ושל העובר, טמאים בטומאת מגע נבלה (ומותרים באכילה). משום שהם נגעו ביד שיצאה מהבהמה, והיא טמאה בטומאת אבר מן החי כנבלה. (מה שאין כן כשחתך את היד לפני ששחט את הבהמה, הבהמה לא קבלה טומאה מהמגע ביד שיצאה, משום שבהמה בחיים שלה לא מקבלת טומאת אוכלין עד השחיטה שאז היא נעשית 'אוכל'). ולדעת חכמים הבהמה והעובר טמאים בטומאת 'מגע טרפה שחוטה', משום שאמנם השחיטה לא מתירה את האבר שיצא באכילה, אבל היא מטהרת אותו מטומאת נבלה. כמו טריפה שהשחיטה מטהרת אותה למרות שהיא אסורה באכילה. עד כאן הברייתא.

קתני מיהא רישא: במקרה הראשון של הברייתא כתוב 'הוציא עובר את ידו והחזירה ואחר כך שחט את אמו, מותר באכילה' ולכאורה הכוונה שהאבר שיצא מותר באכילה. וקושיא על רב!

דחייה: לא, אעובר: כוונת הברייתא שהעובר מותר באכילה. קושיא: אי אעובר אימא סיפא: אבל אם כן, לא מובן המקרה של 'הסיפא' של הרישא (כלומר המקרה השני בברייתא). 'שחט את אמו ואחר כך החזירו, אסור באכילה' מדוע העובר אסור באכילה? תירוץ: כדאמר רב נחמן בר יצחק וכו': כנ"ל. דהיינו הברייתא מדברת רק על מקום החתך. שאם העובר לא החזיר את ידו לפני השחיטה, צריך לחתוך את 'מקום החתך'. אבל אם החזיר את ידו לפני השחיטה, אין צריך לחתוך.

קושיא על רב:

איני: כשהגיע אבימי מ'בית חוזאי' הוא הביא איתו ברייתא האומרת 'פרסה החזיר - אכול. פרסות החזיר - אכול'. ולכאורה כוונת הדברים שאם העובר הוציא את שני פרסותיו, והחזיר רק אחת מהן בחזרה, תאכל רק את הפרסה שהוא החזיר, אבל אם הוא החזיר את שתיהן בחזרה, תאכל את שתיהן. מוכח שמותר לאכול את האבר שיצא! דחייה: לא, 'החזיר פרסה אכול עובר': כוונת הברייתא שאם העובר החזיר את הפרסה שהוציא מותר לאכול את העובר. קושיא: אי עובר מאי איריא החזיר? אפילו לא החזיר נמי: אם מדובר על אכילת העובר, מדוע צריך שהוא יחזיר את היד? הרי אפילו אם לא החזיר את היד מותר לאכול את העובר! תירוץ: אמר רב נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא למקום חתך: כנ"ל. דהיינו שאם הוא החזיר פרסה אחת מותר לאכול את מקום החתך שלה, ואם החזיר שתי פרסות מותר לאכול את מקום החתך של שתיהן. קושיא: והא תרי קראי קא נסיב לה, מאי לאו חד לאבר וחד למקום חתך: הרי בפסוק כתוב שני לימודים "פרסה" ו"פרסות", ואמנם אחד נצרך ללמד על מקום חתך, אבל לשם מה נצרך השני? אלא לכאורה הוא נצרך ללמד על האבר עצמו שמותר לאכול. דחייה: לא, חד למקום חתך וחד לקלוט במעי פרה וכו': השני נצרך ללמד על עובר שפרסותיו 'קלוטות' - חלקות כמו פרסות של גמל, והם לא לא סדוקות כפרסות של בהמה טהורה. ואליבא דרבי שמעון הסובר שולד קלוט שנולד לפרה, אסור באכילה. אמנם כל זה דוקא כשהוא יצא לאויר העולם, אבל כשהוא במעי אמו כאשר היא נשחטה, הוא מותר באכילה.

עד כאן הובאה דעתו של רב. הגמרא מביאה דעה חולקת:

עולא אמר רבי יוחנן - ואבר עצמו מותר: גם האבר שיצא וחזר, מותר באכילה.
אמר ליה רב יהודה לעולא - והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו 'אבר עצמו אסור!'
אמר ליה - מאן יהיב לן וכו': מי יתן לנו מהעפר של הקברים של רב ושמואל ונמלא את עינינו. אמנם כך אמר רבי יוחנן - כל הדברים שנאמר בהם דין 'מחיצה' (כגון עובר שמעי אימו היא מהחיצה שלו לענין שחיטה, או קרבנות שהעזרה היא המחיצה שלהם) היו בכלל האיסור של "בשר בשדה טרפה לא תאכלו", כי 'בשדה' מתפרש מחוץ למחיצה שלו. אבל כשפרט לך הכתוב לגבי קרבן חטאת שיצא חוץ למחיצתו וחזר, שהוא אסור, [ראה 'הרחבת הביאור' ^פ], אנו לומדים שדוקא חטאת

פרט לך הכתוב שהיא אסורה, אבל שאר הדברים מכיון שהם חזרו למחיצתם הם מותרים. ומכאן למד רבי יוחנן שאבר שיצא וחזר מותר.

מיתבי, "בשר בשדה טרפה לא תאכלו" מה תלמוד לומר? מדוע כתוב "טרפה"? היה מספיק לכתוב "ובשר בשדה לא תאכלו"! הברייתא משיבה: לפי שמצינו במעשר שני ובכורים: שצריך לאכול אותם בירושלים, ובכל אופן, אם הם יצאו חוץ למחיצת ירושלים וחזרו בחזרה, הם מותרין. ואם כן יכול הייתי לחשוב שגם עובר שהוציא ידו והחזירה דינו כן שהוא מותר? על כך תלמוד לומר "טרפה". עד כאן הברייתא.

שאלה: מאי תלמודא? איך לומדים משם? תשובה: אמר רבה - כטרפה. מה טרפה כיון שנטרפה שוב אין לה היתר, אף בשר כיון שיצא חוץ למחיצתו שוב אין לו היתר!

הגמרא מסיקה שאכן תיובתא על עולא.

הגמרא חוזרת לבאר את הברייתא:

אמר רב, לפי שמצינו במעשר שני ובכורים: שאם יצאו וחזרו הם מותרים. הגמרא שואלת היכן מצינו כן? ומשיבה - נאמר "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך" וגו'. ולומדים מכאן שדוקא "בשעריך" כלומר מחוץ לירושלים אסור לך לאכול מעשר שני, אבל אם הפירות יצאו חוץ לירושלים וחזרו בחזרה הם מותרין באכילה.

עד כאן הובאה מחלוקת רב ורבי יוחנן בנוסח אחד. הגמרא מביאה נוסח אחר:

במערבא מתנו הכי: בארץ ישראל גרסו את המחלוקת שלהם כדלהלן. לדעת רב יש לידה לאברים, ולכן עובר שהוציא את ידו מחוץ למעי הפרה, האבר נחשב כילוד ולא מועיל שהוא יחזיר אותו בחזרה. ולדעת רבי יוחנן אין לידה לאברים, ולכן מועילה החזרת האבר לבפנים.

מאי בינייהו? מה ההבדל בין שני הנוסחים במחלוקת רב ורבי יוחנן? תשובה: איכא בינייהו למיסר מיעוט אבר שפננים: אם יצא רוב האבר ונשאר מיעוט אבר בפנים, לדעת רב. אם יש לידה באברים, נאסר כל האבר (כי נחשב הדבר שכל האבר 'נולד'). אבל אם אין לידה באברים, נאסר רק החלק שיצא החוצה (כי כל האיסור הוא מצד היציאה החוצה, ואם כן רק החלק שיצא נאסר).

📖 הרחבת הביאור:

בחומש ויקרא נאמר שאהרן הכהן ובניו שרפו את שעיר ראש חודש ולא אכלו את בשרו, וכששמע משה על כך הוא כעס עליהם. משה שאל את אהרן שמא נכנס דמה של החטאת אל הקודש פנימה או שמא היא יצאה מחוץ לעזרה ולכן היא נפסלה? ואמר לו אהרן שלא. אמר לו משה א"כ "מְדוּעַ לֹא אָכַלְתֶּם אֶת הַחֹטְאֹת בְּמָקוֹם הַקֹּדֶשׁ" אלא שרפתם אותה? משמע שאם אכן היא היתה יוצאת לחוץ, היה צריך לשרוף אותה.